STEPANOV, JU. S. 1965b: *Структура французского языка: Морфология, словообразование, основы синтаксиса в норме французской речи*, Москва: Высшая школа.

STEPANOV, JU. S. 1966: *Основы языкознания*, Москва: Просвещение.

STEPANOV, JU. S. 1970: Литовское *yra* – 3 лицо глагола „быть". *Baltistica* 6 (2), 193–196.

STEPANOV, JU. S. 1971: *Семиотика*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1975a: *Методы и принципы современной лингвистики*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1975b: *Основы общего языкознания*, Москва: Просвещение.

STEPANOV, JU. S. 1981: *Имена. Предикаты. Предложения: Семиологическая грамматика*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1985a: *В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1985b: Лит. *yra*, рус. (*он*) и *есть* (К вопросу о происхождении). *Baltistica* 21 (1), 4–13.

STEPANOV, JU. S. 1988: Текстовая теория русских падежей в описательном и сравнительно-историческом языкознании. *Русистика сегодня. Язык: система и ее функционирование*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1989a: *Индоевропейское предложение*, Москва: Наука.

STEPANOV, JU. S. 1989b: Счет, имена чисел, алфавитные знаки чисел в индоевропейских языках. *Вопросы языкознания* 4, 46–72; 5, 5–31.

STEPANOV, JU. S. 1995: *Баба-Яга, Яма, Янус, Ясон* и другие: К вопросу о „нестрогом" сравнительно-историческом методе. *Вопросы языкознания* 5, 3–15.

STEPANOV, JU. S. 1997a: *Константы: Словарь русской культуры: Опыт исследования*, Москва: Языки русской культуры.

STEPANOV, JU. S. 1997b: Непарадигматические передвижения ударения в индоевропейском: (1. Вокруг законов Ваккернагеля и Лескина). *Вопросы языкознания* 4, 5–26.

STEPANOV, JU. S. 1998: *Язык и метод: К современной философии языка*, Москва: Языки русской культуры.

STEPANOV, JU. S., PROSKURIN, S. G. 1993: *Константы мировой культуры: Алфавиты и алфавитные тексты в период двоеверия*, Москва: Наука.

Regina Venckutė
Kazimieras Garšva
Olegas Poliakovas

RUSŲ BULGARISTIKA IR LIETUVA

Su Lietuva yra susiję du žymūs rusų mokslininkai, bulgarų kalbos ir kultūros specialistai: iš Vengrijos kilęs rusų bulgaristikos pradininkas Jurijus Venelinas (gimimo – *Georgis Hucas*) ir iš Lietuvos nuo Obelių kilęs vienas didžiausių šių dienų Maskvos bulgaristų prof. Grigorijus Venediktovas.

Lietuvių kalbininkams G. Venediktovas jau senokai žinomas iš jo publikacijų „K istorii lituanistiki v Rossii", konkrečiai apie kalbininko Jono Juškos lituanistinę medžiagą ir korespondenciją, kuri išliko jį globojusio rusų kalbininko I. Sreznevskio archyve. Be to, jis ne tik aktyviai bendrauja su Maskvos lietuvių kultūros puoselėtojais, baltistais, bet ir palaiko glaudžius santykius su lietuvių kalbininkais, atsiunčia savo darbų ir kitokios vertingos literatūros. Kalbininko

studijų objektas – bulgarų tautinio atgimimo epocha XIX a. ir to meto bulgarų bendrinės kalbos formavimosi, norminimo ir įvairūs kiti kultūros istorijos klausimai. Apie patį mokslininką, jo darbus ir kai kurias lietuvių ir bulgarų tautų atgimimo paraleles jau šiek tiek rašyta (plg. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 30, 1993, 218–220). Beje, ten įsivėlė netikslumas: būsimasis kalbininkas 1947 m., baigęs 4-ąją (rusų) gimnaziją Vilniuje, studijuoti slavistikos išvyko ne į Maskvą, bet į to meto Leningradą (Sankt Peterburgą). Po aspirantūros Maskvos Slavistikos institute pradėjo dirbti 1956 m.

Pastaruoju metu G. Venediktovas daug dėmesio skiria nepelnytai primirštam, jau minėtam rusų bulgaristikos pradininkui J. Venelinui (1802–1839), kurio darbai turėjo didžiulės reikšmės bulgarų tautos, kalbos ir kultūros atgimimui. Ta proga reikia paminėti dvi naujas mus pasiekusias jo rūpesčiu parengtas knygas: *Ju. I. Venelin v bolgarskom vozroždenii* (1998; kur publikuojama 1989 m. Užgorode ir Sofijoje vykusių konferencijų medžiaga ir visa J. Venelino bibliografija, minint 150-ąsias mokslininko mirties metines) ir pirmą kartą išspausdinta, dar 1834 m. parašyta J. Venelino pirmoji bulgarų kalbos gramatika (*Grammatika nynešnego bolgarskogo narečija*, 1997, su plačiu G. Venediktovo palydimuoju straipsniu apie J. Venelino gramatikos likimą).

2002 m. balandžio 22 d. sukako 200 metų nuo J. Venelino gimimo. Ta proga reikėtų kiek daugiau priminti svarbesnes mokslininko gyvenimo ir veiklos datas, svarbesnius veikalus ir kuklų jo indėlį į lietuvių kultūros istoriją. Deja, sovietmečiu J. Venelino, kaip buv. dvasininko, gyvenimas, platūs interesai ir įspūdingi darbai buvo nutylimi. Todėl ir mūsų dar iš carinės enciklopedijos imti duomenys gali būti netikslūs (naujesnių spausdinių nepasisekė rasti).

Georgis Hucas gimė 1802 m. Vengrijoje, Didžiųjų Tėbų gyvenvietėje. Mokėsi Ungvaro gimnazijoje, paskui mokytojų seminarijoje. Rinkdamasis dvasininko specialybę, pakeitęs Huco pavardę į Venelino, įstojo į Lvovo universitetą, kur studijavo filosofiją. Universitetą baigė 1822 m. 1823 m., gavęs dvasinės seminarijos mokytojo ir auklėtojo vietą, išvyko į Kišiniovą. Čia dirbdamas Venelinas susipažino su bulgarų išeiviais ir pasinėrė į jų buities, kalbos ir istorijos studijas, kurios nulėmė tolimesnį jo gyvenimą.

1825 m. Venelinas atvyko į Maskvą ir studijavo mediciną, kurią baigė 1829 m. ir gavo gydytojo diplomą. Tačiau gydytoju nedirbo. Baigęs tvarkyti savo pradėtą darbą *Senieji ir dabartiniai bulgarai politiniu, tautosakiniu, istoriniu ir religiniu požiūriu pagal jų santykį su rusais* (*Drevnie i nynešnie bolgare v političeskom, narodopisnom, istoričeskom i religioznom ich otnošenii k rossijanam*), įteikė jį Mokslų Akademijos specialistams. Darbas buvo gerai įvertintas ir pirmasis tomas jau 1829 m. išspausdintas. Visa monografija buvo paskelbta vėliau, jau po autoriaus mirties, t. y. 1841 m. (T. 1, 241 psl.; T. 2, 326 psl.; antroji laida 1856 m.)

1830 m. J. Venelinas buvo komandiruotas į Bulgariją susipažinti su ten esančiomis knygų saugyklomis, jas tikrinti, rinkti rankraščius ir toliau gilintis į bulgarų kalbą, buitį, istoriją ir kt. Tačiau Venelinui čia nesisekė nei tikrinti bibliotekų, nei rasti kokių svarbesnių rankraščių. Žmonės kentė turkų jungą, valdininkų buvo įbauginti, nepažįstamu atvykėliu nepasitikėjo. Artimiau jis susipažino tik su gyventojų buitimi, kultūra, kalba, atgimimo apraiškomis. Daugiau medžiagos surado apie 5 mėnesius padirbėjęs Valakijoje (Rumunijoje), Bukarešto bibliotekose ir archyvuose. 1831 m. grįžęs į Maskvą Venelinas atsidėjo moksliniam darbui, savo surinktos medžiagos pagrindu rašė studijas, gausiais straipsniais dalyvavo diskusijose. Gyveno nepaprastai vargingai, iš menkų honorarų ir aukų. Mirė nesulaukęs nė pilnų 37 metų, t. y. 1839 m. kovo 14 d.. Palaidotas Maskvos Šv. Danieliaus (Danilos) vienuolyno kapinėse.

J. Venelinas buvo plačių interesų mokslininkas. Per trumpą savo gyvenimą pasidarbavo labai daug. Minėtini šie svarbesni ir stambesni jo veikalai: *Apie Uždunojo slavų liaudies dainų pobūdį* (*O charaktere narodnych pesen u slavjan zadunajskich*, 1835), *Apie naujosios bulgarų literatūros užuomazgas* (*O zarodyšče novoj bolgarskoj literatury*, 1838), *Valakijos bulgarų arba Dakijos slavų raštai* (*Vlacho-bolgarskie ili dako-slavjanskie gramoty*, 1840), *Kritiški bulgarų istorijos tyrimai...* (*Kritičeskie issledovanija ob istorii bolgar...* 1849) ir kt. Liko nespausdintas tik vienas svarbiausių J. Venelino darbų – minėtoji gramatika.

J. Venelinas savo darbais moksliškai pagrindė bulgarų, kaip savarankiškos tautos ir kalbos su savita kultūrine tradicija, egzistenciją. Taigi jis tiek moksline, tiek ir kultūrine veikla daug prisidėjo prie spartesnio bulgarų tautinio atgimimo. Neveltui Venelino darbai laikomi programiniais, nubrėžusiais svarbiausias bulgarų tautos, jos kalbos, literatūros ir kultūros plėtojimo gaires.

Į lietuvių kultūros istoriją J. Venelinas įėjo savo veikalu *Baltijos jūros aplinkinių kraštų gyventojai, tai yra letai ir slavai* (*Okružnye žiteli Baltijskogo morja, to est' lety i slavjane*, 1846). Letais jis vadino visus baltus, tiksliau baltų tautas – lietuvius, latvius ir prūsus. Lietuvių kultūros darbuotojai (tarp jų ir kalbininkai) šia Venelino monografija daugiausia remiasi, kalbėdami apie XIX a. pradžios Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį. Lietuva, tuo metu jau buvusi įjungta į Rusijos imperiją, buvo padalyta į dvi gubernijas: Vilniaus ir Gardino. Pateikdamas apytikrę šių gubernijų gyventojų tautinę sudėtį Venelinas nebuvo originalus. Jis rėmėsi 1825 m. Breslavlyje (dabartiniame Lenkijos Vroclave) išleistu veikalu *Geografia wschodniej częśći Europy* (Rytinės Europos dalies geografija), t. y. ten esančiais duomenimis.

Kadangi abu minėti veikalai dabar yra bibliografinės retenybės, pravartu nors trumpai tuos duomenis pateikti skaitytojui. Gyventojų tautybių skaičius čia pateikiamas tokia pat tvarka, kaip ir J. Venelino knygoje, o skliaustuose pateikiami mūsų apskaičiuoti procentai. Gardino gubernija: lenkų 80 000 (10 %), rusų (rosijan) 490 000 (61,25 %), lietuvių 100 000 (12,5 %), totorių 10 000 (1,25 %), žydų 120 000 (15 %); Vilniaus gubernija: lenkų 100 000 (8,33 %), lietuvių 780 000 (65 %), rusų 130 000 (10,83 %), totorių 10 000 (0,83 %), žydų 180 000 (15 %). Be to, dar daugiau kaip 200 000 letų genties žmonių gyvena Rytų Prūsijoje (t. y. Mažojoje Lietuvoje). Venelinas minėjo dar ir Balstogės guberniją, bet apie ten gyvenančius lietuvius neužsiminė.

Įdomios ir kitokios smulkmenos. Lietuvoje gyvenantys žmonės save vadina *lietuvninkais*, o savo kraštą – *Lietuva*. Lietuvių ir latvių kalbos duomenys lyginami su lotynų, rusų, graikų, vokiečių kalbomis. Pateikiama šiek tiek mitologijos. J. Venelino nuostatos iš esmės atspindi to meto Rusijos imperijos valdančiojo sluoksnio pažiūras. Balstogės, Gardino ir iš dalies Vilniaus gubernija XIV a. dar buvusi „gryna Rusija". Tik paskui lenkai ėmę tą kraštą savintis. Rusai buvę paversti vergais, o lenkai sudarę viršūnę – bajorų, šlėktos ir miestiečių klasę. Senasis Prūsijos vardas esąs Borusija, kuri esanti atsiradusi iš *Porussia,* t. y. šalis, esanti prie Rusijos. Žinoma, Venelinas kitaip rašyti vargu ar galėjo.

J. Hucas (Venelinas) savo darbais nusipelnė didžiulės bulgarų pagarbos ir dėkingumo. Bulgarams jis turbūt reiškia daugiau, negu lietuviams Jurgis Zauerveinas. Be to, skiriasi laikas ir sąlygos. Rusijos imperija bulgarams padėjo ne tik išsivaduoti iš turkų jungo, bet skatino ir visą laiką rėmė jų tautinį ir valstybinį atgimimą. Neveltui dr. J. Basanavičius, ilgą laiką Bulgarijoje išgyvenęs ir nemaža prisidėjęs prie bulgarų kultūros kėlimo, daug ko čia pasimokė ir vėliau pritaikė, padėdamas atsikurti nepriklausomai Lietuvai.

Mes galime tik džiaugtis, kad J. Venelino pradėtą bulgaristikos barą šių dienų Rusijoje tęsia mūsų kraštietis, mums artimas kalbininkas ir kolega G. Venediktovas, gražiai kalbantis ir rašantis lietuviškai.

Aloyzas Vidugiris

NUO DALELYČIŲ IKI SINTAKSĖS VISUMOS

(Profesoriaus Vito Labučio 70-ties metų sukakčiai)

Įvairialypė, daugiašakė Profesoriaus Vito Labučio mokslinė ir pedagoginė veikla. Dešimtį metų dirbta Lietuvių kalbos ir literatūros institute, vėliau dėstyta Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete, nuo 1972 m. –Vilniaus universiteto Filologijos fakultete. Daugelį metų skaitytas lietuvių kalbos sintaksės kursas, įvairūs specialūs kursai, vadovauta studentų mokslo darbams, disertacijoms. Eitos įvairios administracinės pareigos. Ir tuo pačiu metu intensyviai dirbtas mokslinis darbas. Profesoriaus bibliografijoje – monografija *Lietuvių kalbos sintaksė*, kelios mokomosios knygos ir daugiau kaip pusantro šimto straipsnių straipsnelių! Vitas Labutis – vienas žymiausių mūsų sintaksininkų. Tačiau ne vien sintaksės dalykai Profesoriui yra rūpėję. Jo rašyta ir morfologijos, terminologijos, onomastikos, kalbos kultūros teorijos temomis. Septyniasdešimtmečio proga pagerbiant Profesorių užsimota apžvelgti svarbesniuosius jo lietuvių kalbos gramatikos tyrimus, gausias publikacijas kitomis temomis, tarp jų ir kalbos praktikos ir mokymo metodikos klausimais paliekant nuošaly.

***

Savarankiško mokslinio darbo pradžioje V. Labutis ėmėsi tuo metu dar mažai tirtos lietuvių kalbos gramatikos temos – dalelyčių. 1962 m. tęstiniame leidinyje *Literatūra ir kalba* išspausdintas jo straipsnis „Dalelytės ir jų vieta kalbos dalių tarpe“ buvo pirmoji specialiai šiai kalbos daliai skirta studija lietuvių kalbotyroje, parašyta tuo metu, kai dar nebuvo aiškaus požiūrio į dalelyčių vietą tarp kitų kalbos dalių, į jų santykį su prieveiksmiais ir jungtukais. Nebuvo ir išsamesnio dalelyčių reikšmių bei vartosenos aprašo.

Studijoje išnagrinėta dalelyčių interpretacija ankstesniuose lietuvių kalbotyros darbuose, aprašyti bendrieji semantiniai ir sintaksiniai jų bruožai. Dalelytės, daugiausia remiantis tarybinėje kalbotyroje vyraujančiais kalbos dalių skyrimo kriterijais, laikomos atskira kalbos dalimi: jos negali būti priskiriamos nė vienai kitai kalbos daliai ir su kitomis kalbos dalimis santykiauja kaip lygiavertė žodžių grupė (Labutis 1962: 368). Dalelytės apibrėžiamos kaip „nesavarankiška kalbos dalis, reiškianti tikrovės reiškinių ar jų tarpusavio santykių papildomus prasminius atspalvius ir teikianti juos atskiroms sakinio dalims ar visam sakiniui“ (ten pat). Dalelytėmis, be kitų, reiškiami ir modaliniai, ekspresiniai bei emociniai prasminiai atspalviai. Griežtų ribų, skiriančių dalelytes nuo kitų kalbos dalių, nesą: kai kurios dalelytės gali eiti ir jungtukais, kitas nelengva atriboti nuo prieveiksmių, dar kitos virsta afiksais arba nedalomų samplaikų komponentais. Pagal sandarą dalelytės gali būti vientisinės ir sudėtinės.